

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده اقتصاد

«سرمایه گذاری مستقیم خارجی و بهره‌وری؛ علیت و مکانیزم»

نگارش:

سمیرا رفیعی

استاد راهنما:

دکتر عباس شاکری

استاد مشاور:

آقای امین مالکی

شهریورماه ۱۳۸۸

این تحقیق تمام آن چیزی نیست که می خواستم آن چیزی است که توانستم.
پس اگر شایسته باشد ...

تقدیم به

پدرم، که آنچه دارم و هستم به پشتوانه حمایت‌ها، تلاش‌ها و فداکاری‌های
اوست.

مادرم که سراسر وجودش عشق بوده و هست. او که همواره مشوق اصلی من
در زندگی بوده است.

به برادرانم علیرضا و مرتضی که در همه حال مدیون لطف ایشان هستم.

تقدیر و تشکر

سپاس پروردگار را که با لطف بیکران خویش توفیق اتمام این پایان نامه را به من ارزانی داشت. بر خود لازم می دانم از تمامی کسانی که مرا در انجام این پایان نامه یاری رسانده اند تشکر کنم. از زحمات بی وقفه و متسمر جناب آقای «دکتر عباس شاکری» که راهنمایی این پایان نامه را بر عهده داشتند و همواره با رهنمودهای خود مرا در انجام این تحقیق یاری نمودند تشکر می کنم.

با تشکر و قدردانی ویژه از حمایت ها، دلگرمی ها و راهنمایی های استاد عزیز، جناب آقای «امین مالکی» که بدون کمک های ایشان اتمام و انجام این تحقیق امکان پذیر نبود. از استاد گرامی جناب آقای «دکتر سیدرضا سیدنورانی» قدردانی می کنم که زحمت مطالعه و داوری رساله حاضر را به دوش داشتند. گرچه انجام این رساله عمدتاً مرهون زحمات این عزیزان است اما یادآور می شود که تمام خطاها و اشتباهات ممکنه متوجه این جانب است.

همچنین لازم می دانم از زحمات و کمک های بی دریغ خانواده عزیزم که یار و یاور من در تمام مراحل زندگی و نیز انجام این تحقیق بودند صمیمانه تشکر کنم و شکیبایی ایشان را می ستایم.

Op;

فهرست مطالب

چکیده	۶
فصل اول: مقدمه	۷
۱-۱- مقدمه	۸
۱-۲- تشریح و بیان اهمیت موضوع	۹
۱-۳- اهداف تحقیق	۱۰
۱-۴- فرضیه‌های تحقیق	۱۰
۱-۵- روش تحقیق	۱۰
۱-۶- محدودیت‌های تحقیق	۱۱
۱-۷- تعریف واژگان تحقیق	۱۲
۱-۷-۱- سرمایه گذاری خارجی	۱۲
۱-۷-۲- سرمایه گذاری مستقیم خارجی	۱۲
۱-۸- انواع سرمایه گذاری مستقیم خارجی از بعد حقوقی	۱۴
۱-۸-۱- سرمایه گذاری مستقل خارجی	۱۴
۱-۸-۲- سرمایه گذاری مشترک خارجی (شرکت‌های مختلط)	۱۴
۱-۹- انواع سرمایه گذاری مستقیم خارجی از بعد اجرایی	۱۶
۱-۹-۱- خصوصی سازی	۱۶
۱-۹-۲- ساخت، بهره برداری و واگذاری	۱۶
۱-۹-۳- ساخت، مالکیت و بهره برداری	۱۶
۱-۱۰- سرمایه گذاری غیر مستقیم خارجی	۱۷
۱-۱۱- شرکت‌های فراملیتی	۱۷
۱-۱۲- بهره‌وری، کارایی و اثربخشی	۱۹
فصل دوم: سیر تاریخی جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی در جهان	۲۱
۲-۱- مقدمه	۲۲
۲-۲- سیر تاریخی جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی در جهان	۲۲
۲-۳- سیر تاریخی جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه	۲۶

- ۲۷-۴-۲- سیر تاریخی جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران..... ۲۷
- ۲۷-۴-۱- دوران قبل از انقلاب اسلامی..... ۲۷
- الف- دوره اول..... ۲۷
- ب- دوره دوم..... ۲۸
- ۲۷-۴-۲- دوران پس از انقلاب اسلامی..... ۳۰
- الف- دوره اول:..... ۳۰
- ب- دوره دوم..... ۳۱
- ۲-۵- نتیجه گیری..... ۳۵
- فصل سوم: نظریه های مربوط به سرمایه گذاری مستقیم خارجی..... ۳۶
- ۳-۱- مقدمه..... ۳۷
- ۳-۲- سرمایه گذاری مستقیم خارجی از دیدگاه های مختلف..... ۳۷
- ۳-۲-۱- برخی نظرات موافق..... ۳۷
- ۳-۲-۲- برخی نظرات مخالف..... ۳۹
- ۳-۳- نظریه های مربوط به سرمایه گذاری..... ۴۱
- ۳-۳-۱- امپریالیسم و مصرف ناکافی..... ۴۱
- ۳-۳-۲- هابسون وریشه های اقتصادی امپریالیسم..... ۴۳
- ۳-۴- نظریه های مربوط به علل سرمایه گذاری مستقیم خارجی..... ۴۴
- ۳-۴-۱- نظریه هایی با فرض بازارهای رقابت کامل..... ۴۴
- الف- نظریه نرخ های بازدهی متفاوت..... ۴۴
- ب- متنوع ساختن مجموعه داریهها..... ۴۷
- ج- نظریه اندازه بازار..... ۴۹
- ۳-۴-۲- نظریه های مبتنی بر بازارهای ناقص..... ۵۲
- الف- نظریه سازمان صنعتی..... ۵۲
- ب- نظریه درونی کردن..... ۵۴
- ج- نظریه مکان..... ۵۶
- د- رویکرد ترکیبی..... ۵۸

- ه- نظریه چرخه محصول ۶۰
- ی- واکنش چند انحصاری ۶۱
- و- ظرفیت مازاد ناخواسته ۶۲
- ۳-۴-۳- دیگر نظریه های سرمایه گذاری مستقیم خارجی ۶۴
- الف- نظریه نقدینگی ۶۴
- ب- نظریه پول رایج ۶۶
- ج- تنوع بخشی همراه با موانعی بر جریان های بین المللی سرمایه ۶۹
- د- نظریه کوچیما ۷۰
- ۳-۴-۴- تئوری های مبتنی بر دیگر عوامل ۷۱
- ب- عوامل اقتصادی ۷۵
- ج- عوامل تشویقی و حمایتی ۸۳
- د) عوامل استراتژیک و بلندمدت ۸۷
- ه- عوامل سیاسی ۸۷
- و- عوامل امنیتی ۹۰
- ۳-۵- نظریه های مبتنی بر آثار سرمایه گذاری مستقیم خارجی ۹۲
- ۳-۵-۱- نظریه مک دوگال ۹۲
- ۳-۵-۲- نظریه سازمان تجارت جهانی ۹۶
- ۳-۵-۳- دیگر آثار سرمایه گذاری مستقیم خارجی ۱۰۰
- ۳-۶- نتیجه گیری ۱۲۷
- فصل چهارم: مروری بر مطالعات انجام شده ۱۲۹
- ۴-۱- مقدمه ۱۳۰
- ۴-۲- کارهای تجربی انجام شده در ایران ۱۳۰
- ۴-۲-۱- نظیفی ۱۳۰
- ۴-۲-۲- سیدنورانی ۱۳۱
- ۴-۲-۳- سیدآقازاده ۱۳۲
- ۴-۲-۴- مهدوی ۱۳۳

- ۱۳۴.....۴-۲-۵-نجارزاده و ملکی
- ۱۳۵.....۴-۲-۶-داوودی و شاهمرادی
- ۱۳۶.....۴-۲-۷-نجارزاده و شقاقی شهری
- ۱۳۸.....۴-۲-۸-گوگردچیان و طیبی
- ۱۴۰.....۴-۲-۹-حسن زاده
- ۱۴۲.....۴-۲-۱۰-عاقلی کهنه شهری
- ۱۴۴.....۴-۲-۱۱-ورمزیار
- ۱۴۷.....۴-۲-۱۲-نجارزاده و همکارانش
- ۱۴۹.....۴-۲-۱۳-حسینی و مولایی
- ۱۵۳.....۴-۲-۱۴-شاه آبادی و محمودی
- ۱۵۶.....۴-۲-۱۵-کميجانی و قويدل
- ۱۶۱.....۴-۳-کارهای تجربی انجام شده سایر کشورها
- ۱۶۱.....۴-۳-۱-مطالعه کاشمن
- ۱۶۲.....۴-۳-۲-شاییر و محمود
- ۱۶۲.....۴-۳-۳-نایا و رامستتر
- ۱۶۳.....۴-۳-۴-باجیو و سیمون
- ۱۶۳.....۴-۳-۵-بایوسی و لیپورت
- ۱۶۴.....۴-۳-۶-برن اشتاین و همکاران
- ۱۶۶.....۴-۳-۷-دی ملو
- ۱۶۶.....۴-۳-۸-ژیامینگ و همکاران
- ۱۶۸.....۴-۳-۹-اردال و تاتوگلو
- ۱۶۸.....۴-۳-۱۰-روبلز و بنگوا
- ۱۶۸.....۴-۳-۱۱-تانگاولو و اویانگ
- ۱۶۹.....۴-۳-۱۲-بویور
- ۱۶۹.....۴-۳-۱۳-لیهیم و سوجیان
- ۱۷۱.....۴-۳-۱۴-کینلو

۱۷۱	ژيامينگ و ژيائينگ ۴-۳-۱۵
۱۷۲	الماوازيني و همکارانش ۴-۳-۱۶
۱۷۳	الر و ديگران ۴-۳-۱۷
۱۷۵	راميرز ۴-۳-۱۸
۱۷۵	نتيجه گيري ۴-۴
۱۷۶	فصل پنجم: تفسير الگوي تجربي و برازش آن
۱۷۷	۵-۱ مقدمه
۱۷۷	۵-۲ داده‌هاي تابلويي يا پانل و روش‌هاي تخمين الگوهاي ادغام شده
۱۸۰	۵-۳ مطالعه کاشمن و استخراج الگوي نظري
۱۸۹	۵-۴ برازش الگو
۱۸۹	۵-۴-۱ داده‌ها
۱۹۳	۵-۴-۲ برازش مدل
۱۹۶	۵-۵ تفسير نتايج
۱۹۷	۵-۶ نتيجه گيري
۲۰۰	جمع بندي و نتيجه گيري
۲۰۲	کاور منابع
۲۰۳	منابع فارسي
۲۰۵	منابع لاتين
۲۰۸	منابع شناسايي شده
۲۱۹	داده‌هاي آماري الگو

چکیده

عنوان: سرمایه گذاری مستقیم خارجی و بهره وری؛ علیت و مکانیزم

نام دانشجو: سمیرا رفیعی

استاد راهنما: جناب آقای دکتر عباس شاکری

استاد مشاور: جناب آقای امین مالکی

دوره: کارشناسی ارشد رشته توسعه اقتصادی و برنامه ریزی دانشگاه علامه طباطبائی

سرمایه گذاری به عنوان یکی از عمده عوامل گرداننده چرخ اقتصاد در جهان مطرح است. به علت پایین بودن میزان پس انداز ملی در کشورهای در حال توسعه، عموماً این کشورها نیازمند جذب جریان سرمایه گذاری خارجی به موطن خود می باشند. سرمایه گذاری مستقیم خارجی به عنوان با ثبات ترین شکل سرمایه گذاری بیش از همه مورد توجه است. باید توجه داشت که سرمایه گذاران خارجی برای سرمایه گذاری شرایط کشور میزبان را در نظر می گیرند. از جمله فاکتورهای مورد نظر سرمایه گذاران، پیشرفت تکنولوژی، بهره وری نیروی کار، رشد اقتصادی کشور میزبان، ریسک حاصل از سرمایه گذاری و دستمزد نیروی کار می باشد. در این مطالعه با تکیه بر مطالعه «کاشمن» سعی در بررسی ارتباط بین سرمایه گذاری مستقیم خارجی و بهره وری نیروی کار در کشورهای در حال توسعه و از آن جمله ایران شده است. نتایج بیانگر این امر است که افزایش بهره وری نیروی کار در کشورهای در حال توسعه نمی تواند موجب ترغیب جریان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی به سمت این کشورها گردد.

فصل اول: مقدمه

۱-۱- مقدمه

جلب سرمایه و سرمایه‌گذاری راهی برای تسریع حرکت اقتصاد به سوی توسعه و ایجاد اشتغال است و می‌تواند به عنوان اهرمی برای شتاب توسعه و رشد اقتصادی به کار گرفته شود. علاوه بر این سرمایه‌گذاری خارجی می‌تواند به اصلاح نظام مدیریتی و تبادل تجربیات اقتصادی و به‌کارگیری فن‌آوری‌های نوین منجر شود.

سرمایه را اقتصاددانان به جیوه تشبیه می‌کنند که لغزان است و با کوچک‌ترین تکانی جابه‌جا می‌شود. سرمایه به اقصی نقاط دنیا مهاجرت می‌کند و گاه گفته می‌شود که سرمایه «وطن» نمی‌شناسد. از طرفی نظر مشترک دانشگاهیان و سیاست‌گزاران بر این است که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، باثبات‌تر از سایر اشکال سرمایه است و بیشتر توسط شرکت‌های چندملیتی انجام می‌شود. درخصوص رابطه بهره‌وری و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی استدلال عمده این است که انجام فعالیت‌های اقتصادی شرکت‌های چندملیتی به شرایط کشور میزبان بستگی دارد و یکی از عوامل مهم تولید که در کشورهای در حال توسعه زیاد است دسترسی به نیروی کار می‌باشد

دسترسی به نیروی کار صرفاً به معنی فراوانی نیروی کار نیست بلکه هزینه پائین نیروی کار در مقایسه با بهره‌وری آن مورد توجه قرار می‌گیرد. با پیشرفت‌های تکنولوژیک، پیچیده‌تر شدن مراحل تولید و فشارهای رقابتی حاصل از آزادسازی رژیم‌های تجاری و افزایش روزافزون سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، دیگر داشتن نیروی کار غیرماهر که از بازدهی پائین برخوردار است مزیت به شمار نمی‌رود، بلکه کشورها برای جلب سرمایه‌های خارجی به خصوص در بخش صنعت باید به آموزش نیروی کار و گسترش مهارت کارگران توجه ویژه‌ای داشته‌باشند.

در ایران برای دستیابی به سهمی از حجم بزرگ نقل و انتقال سرمایه در جهان تاکنون تلاش‌های بسیاری صورت گرفته و موانع بسیاری پشت‌سر گذاشته شده‌است، اما هنوز سهم ایران از جذب سرمایه‌های جهانی اندک است. به هر حال در جهانی که عرضه سرمایه کم و تقاضا برای جذب آن مخصوصاً در کشورهای در حال توسعه بالاست، می‌بایست زمینه‌ها را با سرعت بیشتری برای جلب انبوه‌تر سرمایه فراهم ساخت. یکی از این زمینه‌ها بهره‌وری نیروی کار است. آنچه که امروزه به شدت بر آن تأکید می‌شود، ارتقای فناوری و بهره‌وری نیروی کار است. امروزه یک رابطه دو طرفه علی بین رشد بهره‌وری و سرمایه‌گذاری خارجی در نظریه‌های رشد و توسعه تصریح می‌شود. تا کنون

بحث غالب آن بود که سرمایه‌گذاری خارجی به واسطه انتقال فن‌آوری و تکنولوژی منجر به رشد بهره‌وری در کشور میزبان می‌شود. اما مطالعات اخیر تأکید می‌کنند که حداقل برای کشورهای پیشرفته، هرچه بتوان بهره‌وری نیروی کار را بالا برد، سطح تکنولوژی بالاتری را به کار گرفت و هزینه‌های تولید را کاهش داد، جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشور نیز بیشتر می‌شود. در واقع برای بهره‌گیری از مزایای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، کشور میزبان نیازمند سطح حداقلی از بهره‌وری می‌باشد.

۲-۱- تشریح و بیان اهمیت موضوع

سرمایه‌گذاری به عنوان یکی از مسائل عمده اقتصادی مطرح بوده و برای ایجاد و تداوم رشد اقتصادی تشکیل سرمایه در هر کشوری؛ به ویژه در کشورهای در حال توسعه از اهمیت خاصی برخوردار است. با توجه به نقش مهمی که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سرعت بخشیدن به اصلاحات و رشد اقتصادی ایفا می‌کند کشورهای در حال توسعه شدیداً علاقه مندند آن را جذب کنند در واقع بازارهای بین‌المللی برای چنین سرمایه‌گذاری‌هایی بسیار رقابتی است به همین دلیل این کشورها قدم‌هایی را در جهت بهبود عواملی که از دید سرمایه‌گذاران مستقیم خارجی در انتخاب محل سرمایه‌گذاری موثر هستند، برداشته‌اند.

بررسی مطالعات انجام شده در سطح بین‌المللی نشان می‌دهد حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تحت تاثیر متغیرهایی از جمله ناپایداری سیاسی و اقتصادی (ملی کردن صنایع، مخالفت‌های داخلی و تغییرات سیاست‌های دولت) میزان سودآوری، بهره‌وری نیروی کار، پیشرفت تکنولوژی، درآمد ملی، اندازه بازار، نرخ بهره رسمی، نرخ تورم، نرخ ارز، انتقال اطلاعات، سطح محدودیت‌های تجاری، موجودی سرمایه خارجی، زمان‌های لازم برای صدور مجوز، ذخایر و منابع موجود در کشور میزبان، سیاست‌های تشویقی دولت و عضویت در سازمان‌های جهانی است.

رساله حاضر به تحقیق پیرامون بهره‌وری به عنوان یکی از عوامل مهم در جهت جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه می‌پردازد. تلاش بر آن است که افزایش بهره‌وری کشورهای در حال توسعه را به عنوان کشور میزبان بر روند تغییرات جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشورهای توسعه یافته به عنوان کشور مادر مورد آزمون تجربی قرار دهیم.

۳-۱- اهداف تحقیق

مسئله اصلی در این مطالعه شناخت تأثیرات بهره‌وری و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران و آزمون آن می‌باشد. برخی مطالعات انجام شده به این موضوع اشاره دارد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عاملی برای رشد بهره‌وری در کشور می‌باشد و برخی مطالعات رشد بهره‌وری را عاملی برای جذب سرمایه‌های خارجی می‌دانند. در این مطالعه شدت اثرگذاری این متغیرها را بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی آزمون می‌کنیم. بنابراین اهداف تحقیق به صورت خلاصه به شرح زیر بیان می‌گردد:

۱- اندازه‌گیری شدت ارتباط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و بهره‌وری

۴-۱- فرضیه‌های تحقیق

در این رساله بر آنیم که رابطه بین بهره‌وری نیروی کار و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را بررسی کنیم. بیشتر تحقیقات پیشین به رابطه مثبت بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و بهره‌وری نیروی کار اشاره دارد. در مطالعه حاضر، این رابطه را برای کشورهای در حال توسعه از جمله ایران مورد آزمون قرار می‌دهیم. به این ترتیب تحقیق ما بر این فرضیه استوار است که:

▪ بهره‌وری نیروی کار اثر مثبت بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد

۵-۱- روش تحقیق

در این تحقیق به کمک مدل «کاشمن» سعی در برآورد رابطه بین جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشورهای توسعه یافته و بهره‌وری نیروی کار کشورهای در حال توسعه شده است. ابتدا به تعریف واژگان تحقیق می‌پردازیم. سپس در فصل دوم به مروری بر سیر تحول جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران و جهان پرداخته خواهد شد. در فصل سوم تئوری‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بیان می‌شود. فصل چهارم شامل مروری بر تحقیقات گذشته پیرامون سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و بهره‌وری در ایران و سایر نقاط جهان است. فصل پنجم به بیان الگوی کاشمن به صورت تفصیلی و برازش آن برای ایران و سایر کشورهای در حال توسعه طی دوره ۲۰۰۴-۱۹۹۳ اختصاص دارد. کشورهای مورد بررسی در این تحقیق عبارتند از:

بلیز، بولیوی، برزیل، غنا، شیلی، چین، گواتمالا، گویان، هندوراس، اندونزی، ایران، ماداگاسکار، موریتانی، نیکاراگوئا، پاکستان، فیلیپین، رواندا، سوریه، تایلند، توگو، تونس، اوگاندا، امارات متحده عربی و ونزوئلا

۶-۱- محدودیت‌های تحقیق

۱- تعریف صریح و بدون ابهامی از سوی مجامع معتبر بین‌المللی برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ارائه نشده‌است، بلکه هریک از مؤسسات مالی با توجه به نیت و مقاصد خود تعریف متفاوتی ارائه نموده‌اند. همچنین کشورهای مختلف با توجه به معیارهای ارزشی خود در تلقی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی آستانه‌های متفاوتی را برای درصد تصاحب سرمایه توسط خارجیان تعریف کرده‌اند.

۲- علیرغم استفاده از منابع مختلف، دستیابی به برخی آمارها مقدور نبود.

۳- آمارهای منتشرشده، حتی در سطح بین‌الملل دارای مغایرت‌های فراوانی هستند.

۴- نکته ظریفی در بیان آمار و ارقام مربوط به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور وجود دارد که متأسفانه در حال حاضر توسط نهادهای رسمی رعایت نمی‌شود. براساس قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، رویه اداری درخواست سرمایه‌گذاری خارجی تا تحقق آن مراحل زیر را پشت سر می‌گذارد: ۱- ارایه تقاضا از سوی سرمایه‌گذار خارجی به سازمان و با امضای تفاهم‌نامه؛ ۲- بررسی تقاضای سرمایه‌گذار از سوی کارشناسان سازمان سرمایه‌گذاری، ۳- تصویب تقاضای سرمایه‌گذاری از سوی مراجع ذی‌ربط؛ ۴- ارایه موافقت مراجع مربوطه به سرمایه‌گذاری؛ ۵- ورود سرمایه خارجی به صورت ارز یا کالا یا خدمات به کشور.

هرگونه اشتباه در نحوه انعکاس اخبار مربوط به مراحل فوق می‌تواند موجب خطای چندین برابری شود. به عنوان مثال تفاهم‌نامه‌های سرمایه‌گذاری و یا تقاضاهای اولیه از صدها میلیارد دلار متجاوز است. در حالی که میزان سرمایه‌گذاری مصوب در حد چند میلیارد دلار و میزان سرمایه وارده می‌تواند در حد چند صد میلیون دلار باشد. با توجه به توضیح فوق آمار به ظاهر متناقضی که در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی اعلام می‌شود. این مهم میزان اعتبار داده‌های موردی را در داخل کشور به ویژه در سال‌های اخیر با مشکل مواجه می‌سازد.

۷-۱- تعریف واژگان تحقیق

تحقیق حاضر حول محور بهره‌وری نیروی کار و اثر آن بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی که عمدتاً توسط شرکت‌های چندملیتی صورت می‌گیرد، قرار دارد. لذا پیشتر به مفهوم واژگان اقتصادی مطرح شده می‌پردازیم.

۷-۱-۱- سرمایه‌گذاری خارجی

سرمایه‌گذاری خارجی عبارت است از به‌کارگیری سرمایه‌های خارجی توسط شرکت‌های خصوصی و افراد حقیقی منهای کمک‌های دولتی در یک بنگاه اقتصادی جدید یا موجود پس از اخذ مجوز سرمایه‌گذاری^۱. سرمایه‌گذاری خارجی در دو قالب «سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی»^۲ و «سرمایه‌گذاری غیر مستقیم خارجی»^۳ تقسیم بندی می‌شود.

۷-۱-۲- سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در منابع مختلف به شرح زیر تعریف می‌شود: «صندوق بین‌المللی پول»^۴ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را به این صورت تعریف می‌کند: «سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سرمایه‌گذاری است که با هدف کسب منافع پایدار در کشوری به جز موطن فرد سرمایه‌گذار انجام می‌شود و هدف سرمایه‌گذار از این سرمایه‌گذاری آن است که در مدیریت بنگاه مربوط نقش موثر داشته باشد». به نظر «کنفرانس تحقیق و توسعه سازمان ملل»^۵ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عبارتست از: «سرمایه‌گذاری که مستلزم یک ارتباط بلندمدت است و نشان‌دهنده منافع پایدار و کنترل واحد اقتصادی مقیم یک کشور (سرمایه‌گذار مستقیم خارجی یا بنگاه مادر) بر واحد اقتصادی مقیم کشور دیگر (سرمایه‌گذاری انجام‌شده در کشور میزبان به صورت شعبه فرعی بنگاه مادر)

^۱ - هژبر کیانی، کامبیز و کیومرث سبزی، (۱۳۸۵)، ص ۱۶۴

^۲ - Foreign Direct Investment (FDI)

^۳ - Foreign Portfolio Investment (FPI)

^۴ - International Monetary Found (IMF)

^۵ - United Nations Conference on Trade And Development (UNCTAD)

است^۱. سرمایه‌گذاری خارجی در دایره المعارف «پالگریو»^۲ به صورت تملک دارایی‌ها (از جمله سهام، اوراق بهادار و غیره) توسط سرمایه‌گذار در خارج موطن خود تعریف شده است. در مواقعی که دارایی‌ها شامل تجهیزات فیزیکی تولید باشد سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم تلقی می‌شود. سرمایه‌گذاری مستقیم در آمریکا به موارد زیر اطلاق می‌گردد^۳: ۱- سرمایه‌گذاری خارجی زمانی مستقیم تلقی می‌شود که ۲۵ درصد و یا بیشتر از سهام یا حق رأی آن به یک شرکت (سهامی عام) آمریکایی یا گروه شرکت‌های فرعی آن تعلق داشته باشد. این تعریف برای شرکت‌های خصوصی (سهامی خاص) نیز اعتبار دارد. ۲- سرمایه‌گذاری آمریکایی در یک شرکت خارجی، زمانی مستقیم تلقی می‌شود که در مجموع ۵۰ درصد یا بیشتر از سهام با حق رأی آن شرکت به افراد آمریکایی تعلق داشته باشد. «قره باغیان» در کتاب «اقتصاد رشد و توسعه» معتقد است که در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، کشور سرمایه‌گذار به طور مستقیم در دارایی‌ها و منابع کشور میزبان سرمایه‌گذاری کرده و بر وثیقه‌های در نظر گرفته شده توسط کشور واردکننده سرمایه نظارت کامل دارد^۴

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند به صورت سرمایه‌گذاری مجدد در درآمدها و یا وام از یک شرکت مادر یا تحت کنترل آن باشد. این نوع سرمایه‌گذاری را می‌توان به کمک این خصیصه که برای کسب منافع پایدار و کسب قدرت لازم در مدیریت بنگاه صورت می‌گیرد، از سرمایه‌گذاری غیرمستقیم بازشناخت که تکنولوژی، تجربیات و مهارت‌های مربوط به مدیریت و بازاریابی و حضور در بازارهای جهانی را نیز می‌تواند به همراه داشته باشد. در سرمایه‌گذاری مستقیم، کشور و یا شرکت سرمایه‌گذار، مسئولیت امور مالی شرکت تولیدی و تجاری را در کشور سرمایه‌پذیر بر عهده دارد و مدیریت شرکت نیز از وظایف شرکت سرمایه‌گذار محسوب می‌شود.

با توجه به تعاریف فوق چنین استنباط می‌شود که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نسبت به سرمایه‌گذاری غیر مستقیم خارجی از درجه پایداری بالاتری برخوردار است و در صورت بروز رکود در کشور میزبان، این نوع سرمایه‌گذاری‌ها نه تنها به سهولت از کشور خارج نمی‌شوند، بلکه به خروج کشور از حالت بحران نیز کمک می‌کنند. این نوع سرمایه‌گذاری مستلزم پذیرش ریسک بالاتر بوده و

^۱- UNCTAD, (۲۰۰۱)

^۲- Palegrave.

^۳- Lipsey, (۲۰۰۱), PP: ۳-۶.

^۴- قره باغیان، مرتضی، (۱۳۷۲)، صص ۷۹۱-۸۱۱

درآمد حاصل از آن نیز تضمین شده نیست. ولی عایدی آن نسبت به سرمایه‌گذاری غیرمستقیم، از درجه نقد شوندگی پایین‌تری برخوردار بوده و مستلزم کنترل مستقیم سرمایه‌گذار بر سرمایه‌گذاری خویش است و همچنین طول دوره سرمایه‌گذاری مستقیم طولانی‌تر از سرمایه‌گذاری غیرمستقیم است.^۱

در ادبیات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سه انگیزه اقتصادی اهمیت ویژه‌ای دارند. در حقیقت، جذب این نوع سرمایه‌گذاری در کشورهای در حال توسعه با هدف جستجوی منابع^۲، جستجوی بازار^۳ و جستجوی کارایی^۴ دنبال می‌شود.^۵

۸-۱- انواع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از بعد حقوقی

در این قسمت، به بیان انواع سرمایه‌گذاری از بعد مالکیت می‌پردازیم. سرمایه‌گذاری ۱۰۰ درصد خارجی یا سرمایه‌گذاری مستقل و سرمایه‌گذاری مشترک خارجی که به توضیح آن می‌پردازیم.

۸-۱-۱- سرمایه‌گذاری مستقل خارجی

در این نوع سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذار رسماً سرمایه مورد نیاز خود را تامین می‌نماید. سرمایه‌گذاری مستقل خارجی از نظر حقوقی، شرکت‌های با مالکیت ۱۰۰ درصد خارجی هستند. شرکت‌های فرعی معمولاً دارای تابعیت کشور میزبان هستند؛ ولی تمامی یا حداقل اکثریت سهام و سرمایه آنها متعلق به شرکت خارجی است.

۸-۱-۲- سرمایه‌گذاری مشترک خارجی^۶ (شرکت‌های مختلط)

این نوع سرمایه‌گذاری شکل تکامل یافته سرمایه‌گذاری‌های خارجی در کشورهای در حال توسعه است. در این قبیل سرمایه‌گذاری‌ها، هزینه‌های سرمایه‌گذاری و منافع حاصله به تناسب بین سرمایه

^۱ عباسی، منصوره، (۱۳۸۳)، ص ۷.

^۲ - resource-seeking

^۳ - market-seeking

^۴ - efficiency - seeking

^۵ - Martin (۲۰۰۰)

^۶ - Joint Venture

گذاران داخلی و خارجی تقسیم می‌شود. امروزه بیشتر کشورهای در حال توسعه، این نوع سرمایه گذاری خارجی را به دلیل منافی که بر آن مترتب است بر سایر اشکال سرمایه گذاری خارجی ترجیح می‌دهند. مزایای عمده این نوع سرمایه گذاری عبارتند از:

۱- امکان ادغام سرمایه گذاری داخلی و خارجی در نظام اقتصادی - اجتماعی کشور میزبان و فراهم کردن زمینه تولید و اشتغال و بهره‌مند شدن سرمایه گذار داخلی از تخصص شرکت سرمایه گذار در فعالیت های صنعتی و مدرن؛

۲- برخورداری سرمایه گذاران محلی از مدیریت کارا و تجربیات سایر کشورها در زمینه مدیریت؛

۳- امکان سرمایه گذاری مجدد از سود حاصله شرکت در کشور میزبان؛

۴- سهم بودن سرمایه گذار خارجی در سود و زیان سرمایه گذاری مشترک.

از این رو؛ فشار مالی این گونه سرمایه گذاریها برای کشورهای در حال توسعه به مراتب کمتر از اخذ وام و اعتبار است، سرمایه گذاری مشترک بر دو قسم است:

الف- سرمایه گذاری مشترک قراردادی

این نوع سرمایه گذاری در کشورهایی که دارای اقتصاد متمرکز بوده و در قوانین آنها مالکیت خصوصی به رسمیت شناخته نمی‌شود، متداول است. طبق قوانین سرمایه گذاری این کشورها، سرمایه گذاری خارجی در این کشورها براساس کلیه توافقات میان پذیرنده و سرمایه گذار، در یک قرارداد خاص گنجانیده می‌شود. از ویژگی‌های مهم این قراردادها محدود بودن مدت سرمایه گذاری است و بر خلاف رویه معمول در سرمایه گذاریهای مشترک غیر قراردادی، با پایان یافتن دوره قرارداد، ختم دوره سرمایه گذاری نیز فرامی‌رسد.^۱

ب- سرمایه گذاری مشترک سهامی

این نوع سرمایه گذاری بهترین نوع سرمایه گذاری است که از طریق تقسیم مالکیت سهام و سرمایه بین سهامداران داخلی و خارجی صورت می‌گیرد، معمولاً شرکا به نسبت سهام خود در مدیریت واحد تولیدی نقش دارند. در این روش، قوانین حاکم بر روابط بین سرمایه گذاران و سهامداران از طریق قوانین خاص سرمایه گذاری و قوانین تجاری کشور میزبان تعیین می‌شود.^۲

^۱-عباسی، منصوره، (۱۳۸۳)

^۲-خاتمی، همایون، (۱۳۷۶)، ص: ۱۶- ۱۵